

Sinan, de architect van Istanbul

Enorme productie variërend van moskeeën en andere bouwwerken tot graftombes

Rond het midden van de zestiende eeuw was het Osmaanse Rijk op het hoogtepunt van zijn macht. Vanuit de eeuwenoude hoofdstad Constantinopel regeerde sultan Süleyman 'the magnificent' over een enorm gebied dat zich uitstrekte over grote delen van Azië, Afrika en het oosten van Europa. Veel van de, aan zijn hof verzamelde, rijkdom werd door de sultan en zijn hofhouding gebruikt om de hoofdstad te verrijken. Vooral de architectuur bloeide. De honderden gebouwen die onder Süleyman en zijn opvolgers werden gebouwd, gaven de stad de skyline die nu nog zo kenmerkend is voor deze grootste stad van Turkije. Het woud van minaretten en de kleinere en grotere koepels die langs de vele heuvels van de stad omlaag lijken te golven vormen de blijvende herinnering aan de bloeitijd van het Osmaanse Rijk. Een persoon die als geen ander aan deze transformatie heeft bijgedragen is de architect en bouwheer Sinan.

Aan het einde van de 15e eeuw geboren als zoon van een christelijke ambachtsman in het plaatsje Agirnas niet ver van het huidige Kayseri in het oosten van Turkije, klom Sinan via het leger op in de ambtelijke organisatie. In zijn jonge jaren ontwierp hij voornamelijk civiele bouwwerken zoals bruggen en waterleidingen. Zijn bekering tot de islam, ergens rond 1520, gaf hem toegang tot de hoogste kringen en uiteindelijk werd hij in 1538 zelfs benoemd tot *mimarbaşı* (chef bouwmeester van het rijk). Daardoor kreeg hij niet alleen opdrachten van de sultan zelf, maar ook van de belangrijkste ambtenaren. Overal in het

immense Osmaanse rijk verschenen moskeeën, badhuizen, karavanserais en ziekenhuizen van zijn hand. Maar het grootste deel van zijn productie lag toch in en rond Istanbul. In een recent verschenen architectuurgids worden niet minder dan 57 objecten (waarvan een groot deel bestaat uit meerdere gebouwen) van zijn hand opgesomd die nu nog in Istanbul te zien zijn.

Süleymaniye Camii

Wie nu Istanbul bezoekt zal ongetwijfeld het Süleymaniye-complex bezoeken. Deze verzameling religieuze gebouwen, het grootste

ensemble dat Sinan in Istanbul überhaupt bouwde, behoort tot de topattracties van de stad. Dit geheel, dat behalve een moskee ook een badhuis, een drietal koranscholen, een gastenverblijf, publieke keukens en een ziekenhuis bevat, ontwierp Sinan tussen 1550 en 1554 in opdracht van sultan Süleyman zelf. Sinan schrijft er in zijn autobiografie over dat de moskee die het centrum van dit complex vormt een grotere koepel moest krijgen dan de Hagia Sophia. En in die opzet is hij uiteindelijk geslaagd. Want niet alleen oogt de Süleymaniye-moskee veel lichter en ruimer dan zijn eeuwenoude voorganger de Aya Sofia, hij is in werkelijkheid ook groter. En het centrale deel bevat inderdaad de grootste overkoepelde ruimte van Istanbul.

Niet ver ten zuidwesten van de Süleymaniye-moskee ligt het Sehzade-complex. Ook hier betreft het een moskee, een school, een ziekenhuis en talrijke bijgebouwen. Dit ontwierp Sinan in 1548 in opdracht van Sultan Selim. Het was bedoeld als eerbetoon aan zijn jong gestorven zoon, prins Mehmet. Wie hier goed naar de koepel van de moskee kijkt ziet al wat Sinan een aantal jaren later bij de bouw van de grote Süleymaniye moskee hoopte te bereiken. De voorgevel is nog iets gedrongen en ook de elegante zijvleugels met gaanderijen, die zo kenmerkend zijn voor de latere Süleymaniye-moskee, ontbreken nog, maar de zijbeuken met twee lagen koepels zijn al wel aanwezig. Ligt de Sehzade-moskee ten zuidwesten van de Süleymaniye, de derde belangrijke moskee die Sinan in korte tijd bouwde, die van Rustem Paşa (in 1562 in opdracht van de toenmalige eerste minister gebouwd) staat ten noord-

Linksboven: Süleymaniye moskee met ommuring (gezien vanuit het noordwesten). [Foto: Rénie van der Putte]
Linksonder: Arcade van de Rustem Pasa-moskee. Rechts: Graf tombe van Sinan bij de Süleymaniye moskee.

westen daarvan. Deze moskee ligt bijna verstopt in een hoek van de oude souk (overdekte markt) die vlak bij de haven van Eminönü begint. Om bij de voorhof te komen moet je ook een trap op. Deze moskee is vooral beroemd vanwege de fraaie tegeltableaus zowel aan de buiten- als aan de binnenkant.

Zwerftocht

Wie de tijd en de moeite neemt om in Istanbul verder op zwerftocht te gaan, kan er vrijwel het hele oeuvre zien dat Sinan in de periode waarin hij opperbebouwmeester was, heeft ontworpen. Van de kleine moskee in de buitenwijk Sütlüce, die Sinan in 1538 bouwde, tot en met de moskee van Ramaza Effendi, gelegen in de wijk Kocamustafapasa, die hij in 1586, twee jaar voor zijn dood, ontwierp. En zelfs zijn door hem zelf ontworpen graf bevindt zich in het hart van Istanbul. Dit op basis van zijn tekeningen door leerlingen gebouwde monument ligt in een smalle straat vlak achter het Süleymaniye-complex.

Van de aan Sinan toegeschreven bewaard gebleven monumenten bestaat het merendeel uit moskeeën en andere religieuze gebouwen zoals koranscholen (zogenoemde medresses). Ook ontwierp hij een flink aantal graftombes voor hooggeplaatste inwoners van de stad. Daarnaast zijn er nog flink wat van de door hem gebouwde badhuizen over. Een heel mooi voorbeeld daarvan vormt het in opdracht van Yakub Aga gebouwde badhuis, dat verborgen ligt in een oude volkswijk vlak bij spoorlijn langs de kust.

Links: Interieur van de ehzade-moskee. Rechts: Interieur van de Rustem Pasa-moskee.

Interieur van de Rustem Pasa-moskee.

Belangstelling

Sinan had een enorme belangstelling voor de soefibeweging, een mystieke stroming die, tot aan het midden van de vorige eeuw, een groot aantal aanhangers had in heel Turkije. Voor deze beweging ontwierp Sinan diverse heiligdommen - de zo geheten Tekkes - bouwwerken waarin zich in het midden een ronde houten vloer bevond waarop de derwisjen hun rituele dansen konden uitvoeren.

Hoewel er de laatste jaren steeds meer belangstelling komt voor het oeuvre van Sinan, verkeert een aantal van zijn bouwsels op dit moment in slechte staat. Zo staat het schitterende complex van Haseki Hürem al jarenlang

leeg. Andere moskeeën zoals die van Miramah vlak bij de Edirnepoort staan al jaren in de steigers of zijn in het verleden zodanig slecht gerenoveerd dat van het oorspronkelijke ontwerp van Sinan niets meer is terug te vinden, zoals bij de moskee van Haci Evhad in de wijk Yedikule.

Wie echt op zoek wil gaan naar de gebouwen van Sinan in Istanbul kan niet buiten de handzame gids die Reha Günay onlangs publiceerde. In dit Engelstalige boek, 'A guide to the works of Sinan the architect in Istanbul', geeft ze niet alleen een overzicht van alle monumenten aan de hand van handige kaartjes, ze heeft

ook een gedegen inleiding over het leven en het werk van deze beroemde architect geschreven.

Tekst: Joost Vermeulen

Overige foto's: Coral Press

Het Nederlands Instituut in Istanbul

Midden in de Istiklal Cadessi, een drukke winkelstraat in het hart van het Europese deel van Istanbul, ligt achter een fraai smeedijzeren hek een prachtig 17e-eeuws complex, bestaande uit een laag hoofdgebouw en een klein bijgebouw, het oorspronkelijke koetshuis van deze villa. In dit historische pand bevindt zich het Nederlands consulaat. Dat de Nederlandse staat op zo'n historische plek midden in Istanbul een diplomatieke vestiging heeft, vormt het levende bewijs van de bijzondere band die Nederland had met de Osmaanse vorsten (de sultans) die in Istanbul hun zetel hadden. In dit, onlangs fraai opgeknapt symbool van de Nederlands-Turkse relatie was tot drie jaar geleden behalve het kantoor en de woonvertrekken van de Nederlandse consul ook het 'Nederlands historisch Archeologisch instituut' gevestigd. Dit onderzoekscentrum had vanaf haar oprichting in 1958 als belangrijkste taak een steunpunt te vormen voor Nederlandse archeologen die in Turkije wilden werken. Zowel vanuit de klassiek geschoolde archeologen als vanuit de prehistorici was er daarvoor namelijk grote belangstelling. Een eigen instituut moest er voor zorgen dat de Nederlandse archeologen zich ook in de toekomst konden meten met hun buitenlandse (Europese) collegae die ook allemaal al heel lang wetenschappelijke steunpunten hadden in Turkije. Tussen 1958 en 2002 groeide het Instituut met horten en stoten uit tot een wetenschappelijk instituut met een veel breder draagvlak dan alleen maar de archeologie. Waren het in het begin slechts archeologen en enkele (oud)historici, in de loop der jaren gingen ook turkologen, byzantinologen, sociaal geografen, en zelfs sociologen gebruik maken van het instituut. Door die toenemende druk groeide het instituut uit zijn jasje. En uiteindelijk besloot men dat het instituut moest verhuizen.

Tijdens de zoektocht naar een geschikte nieuwe locatie ontstond de gedachte om zowel fysiek als inhoudelijk te gaan samenwerken met het in de directe nabijheid van het consulaat gelegen Center for Anatolian Civilizations (CAC), een onderzoeksinstituut dat onderdeel is van de Koç Universiteit in Istanbul. Het 'Nederlands Instituut in Turkije', zoals de naam van het instituut nu officieel luidt is in 2006 ingetrokken in dit statige pand van de CAC, maar blijft daarbinnen een eigen identiteit behouden. Het vernieuwde instituut bevat een grote bibliotheek, kantoorruimtes en drie gastenverblijven.

In het onderzoeksprogramma van de komende jaren is er behalve voor de oudere geschiedenis ook veel aandacht voor de recentere geschiedenis van Turkije. Hiertoe worden samenwerkingsverbanden met Nederlandse en Turkse universiteiten opgezet en gastonderzoekers uitgenodigd. Onderzoek en onderzoekscontacten worden verder gestimuleerd door het organiseren van

lezingen en symposia en door het assisteren van wetenschappers bij het leggen van contacten met universiteiten, musea en archieven in Turkije. Al deze ontwikkelingen en het feit dat men in de naam van het instituut de term archeologie niet meer terugvindt, betekent nog niet dat de zuivere archeologie aan belang heeft ingeboet. Nog steeds vormt het een belangrijke poot binnen onderzoek van het instituut.

Niet voor niets is de huidige directeur dr Fokke Gerritse dan ook een archeoloog. Hij zet met zijn opgraving op de prehistorische bewoningsheuvel van Barcin Höyük (niet ver van de stad Iznik aan het gelijknamige meer ten zuiden van Istanbul) ook het onderzoek naar de vroege geschiedenis van Anatolië voort. Dit onderzoek begon ruim twintig jaar geleden onder zijn voorganger dr. J Roodenburg. Onder diens leiding deed het Instituut jarenlang baanbrekend onderzoek op de niet ver van Barcin Höyük gelegen tell Ilpınar. (Joost Vermeulen)

Fokke Gerritse (l) op de Nederlandse opgraving in Barcin Höyük.
(Foto: Rénie van der Putte)

